

ΝΙΚΟΣ ΒΑΤΟΠΟΥΛΟΣ ΟΠΟΥ ΚΑΙ ΝΑ ΤΑΞΙΔΕΨΩ

Περπατώντας σε 24 πόλεις /

ΑΜΦΙΣΣΑ / ΑΡΤΑ / ΒΟΛΟΣ / ΔΡΑΜΑ / ΕΡΜΟΥΠΟΛΗ / ΖΑΚΥΝΘΟΣ /
ΗΡΑΚΛΕΙΟ / ΙΩΑΝΝΙΝΑ / ΚΑΛΑΜΑΤΑ / ΚΑΡΔΙΤΣΑ / ΚΑΣΤΟΡΙΑ / ΚΑΤΕΡΙΝΗ /
ΚΟΜΟΤΗΝΗ / ΚΟΡΙΝΘΟΣ / ΛΑΜΙΑ / ΛΑΡΙΣΑ / ΛΙΒΑΔΕΙΑ / ΜΥΤΙΛΗΝΗ /
ΞΑΝΘΗ / ΠΑΤΡΑ / ΡΟΔΟΣ / ΤΡΙΚΑΛΑ / ΤΡΙΠΟΛΗ / ΦΛΩΡΙΝΑ

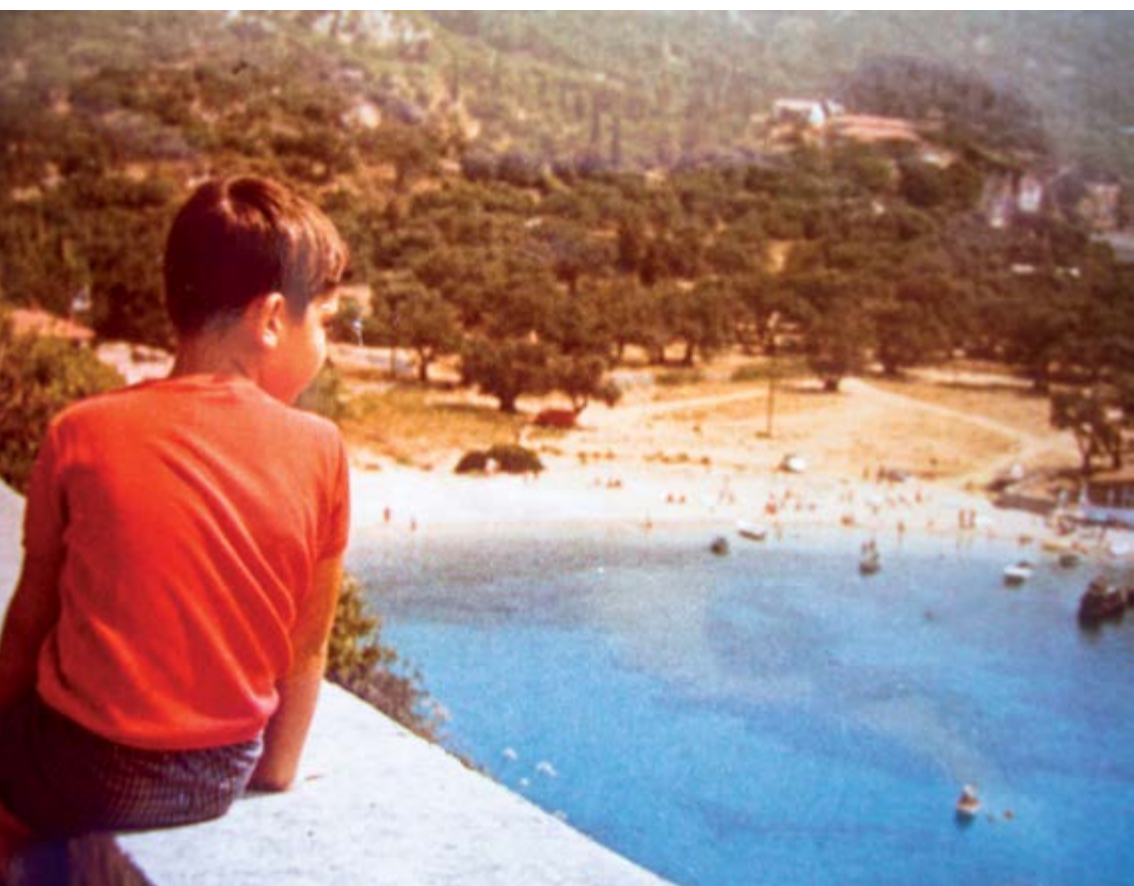

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Βλέποντας την Ελλάδα ξανά	9
Άμφισσα	25
Άρτα	37
Βόλος	49
Δράμα	65
Ερμούπολη	79
Ζάκυνθος	95
Ηράκλειο	109
Ιωάννινα	121
Καλαμάτα	135
Καρδίτσα	149
Καστοριά	161
Κατερίνη	175
Κομοτηνή	187
Κόρινθος	199
Λαμία	211
Λάρισα	225
Λιβαδειά	239
Μυτιλήνη	251
Ξάνθη	265
Πάτρα	279
Ρόδος	293
Τρίκαλα	309
Τρίπολη	323
Φλώρινα	339

Βλέποντας την Ελλάδα ξανά

Από το παράθυρο της πίσω θέσης στο αυτοκίνητο του πατέρα, προσπαθώ να ξαναδώ την Ελλάδα όπως την πρωτοαντίκριξα. Ήταν εξορμήσεις για την ανακάλυψη της πατρίδας, σε μια εποχή που φαντάζει σήμερα μακρινή, μακριά από το διαμέρισμα της οδού Πατησίων, ανακάλυψη που ξεκινούσε οργανωμένη με διαδρομές, με βιβλίο εντυπώσεων και φωτογραφίες. Πολλές φωτογραφίες. Ο πατέρας –δεινός φωτογράφος– έβγαζε κυρίως πρόσωπα και όχι κτίρια ή απόψεις πόλεων, που σήμερα θα με ενδιέφεραν πολύ και θα αποτελούσαν κίνητρα για μια συγκριτική πατριδογνωσία. Θα ήθελα, δηλαδή, να έχω μια σειρά από μαυρόασπρες φωτογραφίες των άγουρων εκείνων εξορμήσεων που να έδειχναν τις ελληνικές πόλεις, μερικές δεκαετίες πίσω, αχνές στη μνήμη, ζωηρές στο χαρτί, ρευστές και εξαϋλωμένες όσο η φαντασία θα επιχειρούσε να τις αναστήσει. Θα ήταν, όμως, μια επιστροφή.

Μέσα από τις στρώσεις του χρόνου, γάζες μισοδιάφανες, σαν τούλια που τυλίγουν το ίζημα της μνήμης, αναφύεται επιτακτική η ανάγκη μιας νέας σχέσης με τον τόπο. Μεγάλωσα με την αγάπη της Ελλάδας. Σχημάτισα αυτό το αίσθημα στο μυαλό μου, σαν ιδέα, μεγάλος πια, ίσως και να με ξάφνιασε. Ενδεχομένως να μην το είχα σκεφτεί με αυτούς τους όρους. Ήταν κάτι που με πήγαινε μπροστά από μικρό, με ωθούσε η αγάπη του τόπου εν γένει, όχι μόνο όσων ήξερα ή όσων θα συναντούσα αργότερα ταξιδεύοντας, αλλά και όσων μου άρεσε να φαντάζομαι σε όλη τη γη: επαρχίες της Βραζιλίας, πόλεις της Σοβιετικής Ένωσης, εκείνα τα χρόνια, κωμοπόλεις της Αυστρο-Ουγγαρίας, από τις πτήσεις του νου στον χρόνο. Όμως συγκίνηση αυθεντική άρχισα να νιώθω με το βίωμα του τόπου από μικρές και μεγάλες οικογενειακές εξορμήσεις, σε μικρούς και μεγάλους τόπους της Ελλάδας.

Η Ελλάδα των παιδικών και εφηβικών χρόνων είναι φυσικά πολύ διαφορετική από την Ελλάδα του 21ου αιώνα. Η πρώιμη εκείνη Ελλάδα εκτείνεται στον ιστορικό και βιολογικό χρόνο. Σαν λάμπεις έρχονται στον νου σκηνές που εκτυλίχτηκαν σε μικρά μέρη αυτής της πατρίδας, σε ένα περίπτερο στη Λίμνη Ευβοίας, όταν ζητούσα με το δίφραγκο στο χέρι ένα τεύχος των ελληνικών παραμυθιών που είχαν τότε δίπλα στις τσίχλες και τις καραμέλες, ή δίπλα στα δίχτυα των ψαράδων στο λιμάνι της Σκιάθου, πριν μεγαλώσει για να μπορεί να υποδέχεται τα πλοία από τον Άγιο Κωνσταντίνο. Με τρόπο θυμάμαι την αποβίβαση σε βάρκες από το μεγάλο ύψος του πλοίου. Έχει μείνει στη μνήμη η εικόνα μιας βαλίτσας που έπεσε στο νερό, ανοικτά της Σκιάθου, και επέπλεε για λίγο πριν το καρό της ύφασμα βυθιστεί για πάντα. Θα ανήκει στην αρχαιολογία του βυθού και ίσως ανασυρθεί το 2275 και τότε θα είναι πρώτη είδηση. Στο «Μαύρο Βιβλίο», ο Ορχάν Παμούκ μιλάει για τον αγνοημένο πολιτισμό του Βοσπόρου, τα χιλιάδες υπολείμματα από τον διάπλου επιβατηγών πλοίων, πετρελαιοφόρων και τουριστικών βαποριών που έχουν σχηματίσει ένα μωσαϊκό υλικού πολιτισμού αθέατο στον άχρονο σκοτεινό πυθμένα. Έτσι, σκέφτομαι και εκείνη τη βαλίτσα στα σκούρα μπλε νερά του Αιγαίου. Μια βαλίτσα που αυτοκτόνησε το 1966.

Οι εικόνες αυτές, ή άλλες παρεμφερείς, είναι κοινές σε όλους μας, αν και ο καθένας φέρει μέσα του τα δικά του εικονοστάσια. Αλλά η ανάκληση είναι κοινή ανάγκη. Η ερμηνεία, το ξεσκαρτάρισμα, η επανασύνδεση.

Κάποια στιγμή με έπιασε αγωνία ότι αυτήν τη χώρα, την Ελλάδα, δεν θα προλάβω να τη δω όλη. Να τη γυρίσω απ' άκρη σε άκρη, να τη φωτογραφίσω, και κυρίως να την προσεγγίσω όπως επιχειρεί να μπει κανείς σε ένα σπήλαιο με μισοφωτισμένη είσοδο. Με ενδιέφεραν πάντα οι πόλεις, μικρές, μεσαίες και μεγάλες, από τη Θεσσαλονίκη (που την πρωτοαντίκρισα παιδί το μακρινό έτος 1970) ως μια πρωτεύουσα επαρχίας νομού. Πόση συγκίνηση μου έδινε το άκουσμα και μόνο των ονομάτων αυτών των μικρών πρωτευουσών... Με σαγήνευαν ακόμη τα ονόματα των κωμοπόλεων –Νιγρίτα, Αριδαία, Μεγαλόπολη, Αμφιλοχία– και αναρωτιόμουν τι θα έκαναν εκεί τα παιδιά της ηλικίας μου. Αλλά και τα χωριά, τα σκόρπια κτίσματα στην ύπαιθρο, τα έρημα εργοστάσια, σιωπηλά κτήη παραπλεύρως εθνικών οδών. Όλες οι επισημάνσεις ανθρώπινης

δραστηριότητας, επιθετικής ή υπαινεκτικής, κραταιάς ή φθίνουσας, με ενδιέφεραν, με ενδιαφέρουν, ενίοτε με συγκινούν. Υπήρχε ένα απόθεμα, κτιριακό, πολιτισμικό, ψυχικό, που με περίμενε εκεί έξω.

Αυτό το απόθεμα ιχνηλατώ σήμερα, με πάθος, με αφοσίωση, με διάθεση καταβύθισης σε ένα πηγάδι μνήμης αλλά και ανέλκυσης σε ένα οροπέδιο ενατένισης. Είναι ένα άλλο ταξίδι αυτοπροσδιορισμού. Υπάρχουν φορές που αισθάνομαι ότι μου αρκεί ο περίπατος σε έναν, έως εκείνη την ώρα, άγνωστό μου δρόμο κάποιας ελληνικής πόλης, γεμάτο παλιά σπίτια, μαγαζιά, πολυκατοικίες, σχολεία και εκκλησίες. Αυτό το παλίμψηστο είναι το υλικό ανάγλυφο μιας μεγάλης διαδρομής.

Μεγάλωσα παρακολουθώντας αυτήν την πατρίδα από πολλές αφητηρίες. Οι οπτικές γωνίες διέφεραν, συχνά ήταν αφελείς ή ρομαντικές, αλλά όσο περνούσαν τα χρόνια συναιρούσαν όλα εκείνα τα αντιφατικά χαρακτηριστικά που κάνουν την έλξη ενός τόπου αναπόδραστη συνθήκη. Η αγάπη μου για την Ελλάδα ήταν αποτέλεσμα προσωπικής εκπαίδευσης. Δεν μου δόθηκε χωρίς όρους αυτή η αγάπη, την κατέκτησα. Είχα κληρονομήσει, όπως όλοι της γενιάς μου, εικοσάρηδες πλέον το 1980, την παρακαταθήκη του εικοστού αιώνα, ξέφτια από την προπολεμική εποχή και σύμπασα την ψυχροπολεμική αντίληψη περί εθνών και προόδου. Σε αυτήν την κοινωνική και πολιτική συνθήκη, μεγάλωσα βλέποντας τις ελληνικές πόλεις της περιφέρειας να συρρικνώνονται σε σημασία. Από τη λήξη του Εμφυλίου ως τη δεκαετία του 1980, έβλεπα πολλές πόλεις, που δεν είχαν τουριστική κίνηση, να χάνουν σε αίγλη και να αδειάζουν από αστική ζωή. Ιδίως πόλεις μικρού και μεσαίου μεγέθους που έχαναν πληθυσμό προς την Αθήνα ή τη Θεσσαλονίκη (αν ήταν στον βορρά) και που κέρδιζαν κόσμο από γύρω χωριά. Υπήρχε μια διαρκής μετάγχιση πληθυσμών και αυτή η ροή και εκροή αποτυπωνόταν στο αστικό τοπίο των πόλεων απ' άκρη σε άκρη στην Ελλάδα.

Θυμάμαι διαδρομές, με τον πατέρα στο τιμόνι: Αθήνα – Σκιάθος (1966-68), Αθήνα – Κέρκυρα (1969), πηγεμός από Ρίο – Αντίρριο και επιστροφή από Μετέωρα. Αθήνα – Πάργα (1970), Αθήνα – Δελφοί (1970), Αθήνα – Χαλκιδική (1971), Αθήνα – Πάτρα (1975)... σαν μεγάλες σκιές από όνειρο έρχονται στον νου εικόνες από την Κόρινθο, τη Λιβαδειά, την Καβάλα, τη Λάρισα, τα Ιωάννινα, την Τρίπολη... Και αργότε-

ρα, οι προσωπικές μου εξορμήσεις, στο σώμα της ενδοχώρας, στα νησιά, σε πόλεις, σε κωμοπόλεις και χωριά... Η Ελλάδα άνοιγε σαν καρπός.

Το βιβλίο αυτό γεννήθηκε ως ανάγκη και ως επιθυμία. Από το 2016 άρχισα συστηματικά να περιηγούμαι στο σώμα της ηπειρωτικής Ελλάδας. Ήταν η ηπειρωτική χώρα αυτή που μου τραβούσε ιδιαίτερα το ενδιαφέρον, ιδίως οι πόλεις που δεν ήταν απολύτως ή καθόλου τουριστικές. Βεβαίως, το βλέμμα μου αγκάλιαζε το σύνολο της χώρας από την Κρήτη ως τη Μακεδονία και από τη Θράκη ως τα Επτάνησα, αλλά η ανάγκη μου ήταν να περιεργαστώ το αστικό απόθεμα, που ένιωθα ότι ήταν παραμελημένο, αγνοημένο, υποτιμημένο και σε απόσυρση.

Ξεκίνησα, αρχικά, ως περιηγητής στον τόπο μου. Ήταν ένα συναίσθημα ζωογόνο και ευεργετικό. Ένιωθα πως μου είχε δοθεί ένα κλειδί και ότι με αυτό θα μπορούσα να ανοίξω τα δωμάτια του νου μου. Ήταν ζήτημα οπτικής και διάθεσης. Ερχόμουν πλήρης από την Αθήνα, εκπαιδευμένος στην αστική ιχνηλασία, ώριμος να δεχθώ ποικίλες εκδοχές ενός τρόπου ζωής που μου ήταν οικείος και ξένος, αρχέγονος και καινοφανής, αλλά που, σε κάθε περίπτωση, ένιωθα την κυτταρική σχέση μου μαζί του. Η μεγάλη μου επιθυμία οριζόταν από αυτό που έβλεπα όλα αυτά τα χρόνια, σε όλη την Ελλάδα. Έναν ανεκμετάλλετο πλούτο, θραύσματα αστικού πολιτισμού που έμοιαζαν με λάφυρα αφημένα, μια ακανής και ακανόνιστη παρακαταθήκη που ζητούσε ένα νέο βλέμμα.

Όσο προχωρούσα στο σώμα της Ελλάδας, από την Πελοπόννησο ως τη Θράκη, τόσο μεγάλωνε η επιθυμία αυτή. Έβλεπα την κακή οικιστική εξέλιξη, που σε πολλές πόλεις άρχισε στη διάρκεια της δικτατορίας, έβλεπα μια διάχυτη αδιαφορία και ασυδοσία, αλλά μαζί έβλεπα όχι μόνο τη δυνατότητα αλλά κυρίως την ομορφιά. Όψεις μιας Ελλάδας, εξωραϊσμένης πλέον στην κοινή αντίληψη, αλλά απολύτως υπαρκτής και ανοικτής σε ερμηνείες και προσεγγίσεις. Από ένα απλό σπίτι σε μια συνοικία ως ένα εγκαταλελειμμένο εργοστάσιο, από μία μισοσβησμένη αγιογραφία ως το περίγραμμα ενός αιωνόβιου δέντρου, και από την ατμόσφαιρα ενός παλιού καφενείου ως την αυλή ενός σχολείου, η Ελλάδα έστελνε διαρκώς σήματα. Υπήρχε μια συνέχεια και εγώ απλώς ακολουθούσα μια πορεία.

Όσα συναντούσα συγκροτούσαν τη μεγάλη διαδρομή αυτής της

χώρας, από τα προεπαναστατικά χρόνια ως τον 19ο αιώνα, και από το 1900 ως σήμερα. Η διασπορά ενός σημαντικού αρχιτεκτονικού αποθέματος σε όλη τη χώρα με συγκινούσε. Και το απόθεμα αυτό δεν ήταν μόνο μνημεία ή γραφικότητες, αλλά σημαντικές παρακαταθήκες λαϊκού και αστικού πολιτισμού. Με συγκίνηση είδα σε όλες τις πόλεις τα ίχνη της αστικής αναγέννησης του Μεσοπολέμου όπως και πολύ ενδιαφέροντα δείγματα μεταπολεμικού μοντερνισμού. Υπήρχαν πάντα στιγμές που η συνάντηση με εκείνες τις σταθερές του ελληνικού βίου με ξάφνιαζε κάθε φορά και με πότιζε με χίλιες δυο σκέψεις και αισθήσεις. Η συνάντηση με το πρωτογενές είναι κάθε φορά μια ιστορία ξεχωριστή.

Θυμάμαι μία καλοκαιρινή μέρα που οδηγούσα από την Καλαμάτα προς την Κορώνη. Άκουγα μουσική και το μυαλό μου ταξίδευε όταν μπήκα στο

Χαροκοπιό. Είναι ένα μεγάλο, ιστορικό χωριό μέσα από το οποίο περνάει ο δρόμος. Σε μια στροφή, είδα ένα νεοκλασικό κτίριο, από τα πολύ παλιά, εκείνα με τα μαγαζιά στο ισόγειο. Το κτίριο άστραψε στο βλέμμα μου, παρότι έμοιαζε μάλλον εγκαταλελειμμένο. Έστρεκε βουβό αλλά η θέα του με είχε συνεπάρει. Ήταν τόσο αρμονικό, συμπαγές και ανάλαφρο ταυτόχρονα, που το κοιτούσα συγκινημένος καθώς σε αυτήν την πρόσοψη συναντούσα όλα όσα είναι μοναδικά στον νεοκλασικισμό της Παλαιάς Ελλάδας. Ήταν ένα ξεχωριστό κτίριο υψηλής αισθητικής και το είχα εκεί απέναντί μου, στο Χαροκοπιό της Μεσοπνίας. Στο μαρμάρινο υπέρθυρο είχε χαραγμένη την ημερομηνία «15 Σεπτεμβρίου 1892» και αριστερά και δεξιά έβλεπα εγχάρακτο στο μάρμαρο το στεφάνι που ως πρότυπο προέρχεται από το χορηγικό Μνημείο του Θρασύλλου στον βράχο της Ακρόπολης. Είναι ένα αρχιτεκτονικό σύμβολο που διαχύθηκε σε όλη τη δυτική αρχιτεκτονική, όπως με έμαθε να το παρατηρώ ο αρχιτέκτων Κωνσταντίνος

Μπολέτης, ο μελετητής και αναστηλωτής του Μνημείου του Θρασύλλου, και δεινός ιχνηλάτης ο ίδιος θραυσμάτων λαϊκής αρχιτεκτονικής.

Έτσι λοιπόν, είχα έναν επιπλέον λόγο να περιεργάζομαι αυτό το θαυμάσιο σπίτι στο Χαροκοπιό, με τους δωρικούς πεσσούς και εκείνη την απέριττη αρχοντιά, που, πιστεύω, θα είχε συγκινήσει τον Γιάννη Τσαρούχι ή ακόμα και τον Γιάννη Μιγάδη. Υπήρχε κάτι στέρεο σε αυτή τη θέα και επιπλέον ήταν ένα κάλεσμα.

Σε μια άλλη περιήγηση, στη Θεσσαλία, πήγα στην Αγιά. Κατέβαινα από το Δίον στη Λάρισα και αποφάσισα να λοξοδρομήσω για να φωτογραφίσω αυτήν την κωμόπολη που από τα παιδικά μου χρόνια με τραβούσε. Η Αγιά είναι ένας τόπος με τη δική του ιστορία αλλά είναι και φυσική περίμετρος της Λάρισας προς τη θάλασσα. Κάθισα πρώτα για καφέ και διάβασμα εφημερίδας στην πλατεία που ήταν γεμάτη κόσμο. Από παντού ανέβαινε ο ήχος αμέτρητων συζητήσεων και αδιάκοπο πή-

γαιν' έλα, ο βόμβος της πλατείας μου αποσπούσε την προσοχή, ώσπου αποφάσισα να σηκωθώ και να πάω για περπάτημα. Έκανε ζέστη αλλά η Αγιά έχει και ανηφορίες και ψηλά δέντρα σε κάποια σημεία που έφερναν ένα αίσθημα ανακωχής από τη ζέστη της Θεσσαλίας.

Στην καρδιά, όμως, της Αγιάς πριν κινήσω για την περιοχή με τα ωραία σπίτια, είδα ένα νεοκλασικό που είχε μετατραπεί σε κατάστημα. Στο πλάι, είχε μια αυλόπορτα και καθώς σήκωσα το βλέμμα είδα μία πήλινη Σφίγγα, βαμμένη λευκή, με ξέφτια τερακότας από κάτω, να κουρνιαίζει σε μian άκρη. Η άλλη άκρη, διατηρούσε μονάχα την πήλινη βάση, σε χρώμα ψη-

μένου πηλού και από κάτω στη φρίζα της αυλόπορτας, έβλεπα ολοζώντανο το αρχικό θαλασσί χρώμα που έβρισκε κανείς σε πολλά νεοκλασικά σπίτια, ιδίως σε εκείνα που ισορροπούσαν ανάμεσα σε μια λόγια και λαϊκή παράδοση.

Αυτή η Σφίγγα στην Αγιά μου έφερε στον νου όσα έλεγε ο Αμερικανός φιλέλληνας αρχαιολόγος και συγγραφέας Kevin Andrews (1924-1989) για τη νεοκλασική Αθήνα και θυμήθηκα μια μαυρόασπρη φωτογραφία στο βιβλίο του «Athens» (1967) με ανάλογες πήλινες μορφές σε νεοκλασική ταράτσα της πρωτεύουσας. Αυτές οι συγγένειες αναστατώνουν. Ασυναίσθητα, η κεραμική μορφή της Σφίγγας στην Αγιά μου έφερε στον νου και μια ακόμα μορφή, εκείνη την αδιόρατα αρ νουβό μάσκα, που είχα δει στου Ψυρρή, σε ένα εγκαταλελειμμένο διώροφο στην οδό Λεπενιώτου 30. Είναι αυτές οι ακροβασίες που ενθουσιάζουν και που αντλούν από μια αστείρευτη δεξαμενή αναφορών και τεκμηρίων. Αργότερα, καθώς περπατούσα στην Αγιά μου έκαναν εντύπωση ορισμένα ψηλόκορμα πεύκα, λυγερά και αρχοντικά. Και αυτά μου προκάλεσαν συνειρμούς απίθανους. Έφερα στον νου τη φωτογραφία της οδού Βερανζέρου με το μεγάλο, ομπρελωτό πεύκο που είχε βγάλει ο Φρεντ Μπουσσονά γύρω στο 1910 (ανήκει στο αρχείο της Ριζαρείου). Έβλεπα τα πεύκα στην Αγιά και θυμόμουν ταυτόχρονα και τα ψηλά πεύκα που βρίσκονταν κάποτε Βασιλίσσης Σοφίας και Ακαδημίας, στην Αθήνα.

Όλες αυτές οι διαδρομές πλέκονται μεταξύ τους και η μία βοηθάει την άλλη. Πλέκονται και ξεπλέκονται και γεννούν νευρώνες. Έβλεπα όλη την Ελλάδα χαρακωμένη από τα δίκτυα των συνειρμών και ανοικτή σε διάφορες προσεγγίσεις. Μνήμες από τα άγουρα χρόνια έφερναν εκείνη τη νεροποντή στα Ιωάννινα που ήρθε άξαφνα στον νου όταν μια δυνατή καλοκαιρινή μπόρα με είχε βρει απροστάτευτο στην Πάτρα. Στη Ναύπακτο είχα δει ένα από τα πιο αξιοπερίεργα κεραμικά επίκρανα σαν παραστάτες σε μια κόκκινη ξεφλουδισμένη πόρτα. Αντί για ανθέμια είχε φτερωτούς γρύπες, σαν δαιμονισμένες μορφές από τον Δυτικό Μεσαίωνα, που θύμιζαν όμως και τους γρύπες σε μαρμάρινα φουρούσια στη Σύρο, στην Τρίπολη, στην οδό Αιόλου ή ακόμα και τα ακρόπρωρα του Γαλαξιδιού.

Όσο μου αρέσει η Πελοπόννησος, με την τόσο γλυκιά εκδοχή της

αιώνιας Ελλάδας, άλλο τόσο με έλκει ο Βορράς. Αλλά αυτό που αποζητούσα δεν ήταν τόσο τα ωραία τοπία όσο εκείνα τα αστικά δρομάκια σε πόλεις όπως είναι η Φλώρινα ή η Δράμα. Στον νομό Δράμας βυθίστηκα απρόσμενα σε λαγούμια σχεδόν ψευδαισθητικά χάρη στην αστική τυμβωρυχία του Δραμινού ποιητή και φωτογράφου Κυριάκου Συφιλιτζόγλου, τον οποίο ακολούθησα σαν υπνωτισμένος σε παλιά σπίτια της Δράμας αλλά και των γύρω χωριών, στον Νικηφόρο και στην Πλατανιά. Θυμάμαι τους ξεφλουδισμένους τοίχους στα παλιά πανδοχεία και, χωρίς να έχω μπροστά μου καθραρισμένες φωτογραφίες γάμου με ραγισμένο τζάμι, ήταν σαν να τις έβλεπα. Στα δωμάτια της Δράμας, με εκείνα τα χρώματα του παλιωμένου ροζ και της κιτρινοπράσινης ταπετσαρίας, έβλεπα ξανά όσα λαθραία είχα δει μέσα από θρυμματισμένα τζάμια στα στενά της Αχαρνών και της Λιοσίων ή σε παρατημένα ιταλικά κτίρια στις εξοχές της Ρόδου. Όλα γύριζαν γύρω από μια ανάγκη. Η γεωγραφία γνώριζε συστολή και διαστολή, με έναν τρόπο που δεν είχα φανταστεί.

Υπήρξαν πολλές φορές που όταν περπατούσα σε δρομάκια της Πάτρας ή της Ξάνθης αναλογιζόμουν γιατί δεν είχα έρθει πιο νωρίς με αυτή τη διεκδικητική ματιά. Σκεφτόμουν ότι ατέλειωτα χιλιόμετρα θα μένουν ανεξιχνίαστα και πως όσα είδα και όσα με συγκίνησαν υπόκεινται στον υποκειμενικό κανόνα που ενέχει και μεγάλη δόση τυχαιότητας. Με σχετική έκπληξη διαπίστωσα τη συναισθηματική εμπλοκή με όλες τις πόλεις που επισκέφθηκα και που περπάτησα και περισσότερο μου άρεσε να μιλάω για τις πόλεις εκείνες που λίγοι σκέφτονται να γνωρίσουν από περιέργεια και μόνο. Θα δώσω μερικά παραδείγματα γιατί αυτό που με κινητοποιεί σε μεγάλο βαθμό είναι η ανάγκη να ραγίσουν ορισμένα στερεότυπα για κάποιες πόλεις. Αν ζητήσεις σήμερα από έναν απλώς ενημερωμένο και σχετικά ταξιδεμένο Έλληνα να αναφέρει τρεις ωραίες ελληνικές πόλεις θα ακούσεις μερικούς συνδυασμούς που περιλαμβάνουν ενδεχομένως το Ναύπλιο, την Κέρκυρα, τα Χανιά, την Καβάλα, τη Ρόδο, την Καστοριά, την Ερμούπολη, τα Ιωάννινα, τη Μυτιλήνη ή την Ξάνθη. Μπορεί να έβαζε κανείς και την Καλαμάτα ή τον Βόλο, ακόμα και την Άμφισσα, αν σκεφτεί μια μικρή πόλη. Αυτές οι επιλογές είναι πάντα αυθαίρετες αλλά υπακούουν σε έναν γενικό κανόνα κοινής αισθητικής και μιας ορισμένης φήμης.

Όσο περισσότερο περπατούσα τις διάφορες πόλεις με το βλέμμα του περιηγητή τόσο περισσότερη απόσταση ένιωθα από τα συμβατικά σχήματα περί ωραιότητας και γραφικότητας. Υπήρξαν στιγμές που σε πόλεις που δεν είναι καθόλου τουριστικές ένιωσα εκείνη την αστική ώσμωση που σε απελευθερώνει, ενώ την ίδια ώρα γεννά εντάσεις και δίνει έμπνευση. Υπήρξαν στιγμές που αισθάνθηκα μεγάλη ικανοποίηση καθώς γινόμουν μάρτυρας μιας προσωπικής μεταβολής σε σχέση με τις προκαθορισμένες απόψεις που είχα ως εκείνη τη στιγμή. Η Λάρισα, π.χ., είναι μία πόλη στην οποία χαίρομαι πάντα να βρίσκομαι και να απολαμβάνω τον παλμό της. Σε αυτήν τη μεγάλη πόλη ήρθα σε επαφή με ανθρώπους του αστικού πολιτισμού της που μου μετάγγισαν την αγάπη τους για τον τόπο. Παρόμοια εμπειρία είχα στην Τρίπολη και στα Τρίκαλα, αλλά πιστεύω ότι το ίδιο μπορεί να συμβεί παντού αν προσέλθεις ανοικτός και καλοπροαίρετος.

Οι πόλεις της Ελλάδας ζητούν περιέργεια και καλή πρόθεση. Στην Κόρινθο διαπίστωσα πως υπάρχει ένα αστικό απόθεμα από την ανοικοδόμηση που ακολούθησε τον σεισμό του 1928, το οποίο παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον, αισθητικό και ιστορικό, αλλά και σε πόλεις όπως η Λιβαδειά ή η Λαμία συνάντησα όψεις αστικής ομορφιάς που δεν είχα φανταστεί. Είναι μία ανεξάντλητη διαδικασία και γι' αυτό συναρπαστική.

Έχω ταχθεί κατά της στερεότυπης απαξίωσης του αστικού αποθέματος της χώρας μας. Κάθε πόλη έχει ιστορία, έχει ανθρώπους που νοιάζονται και πασχίζουν. Αν υπάρξει μια καλή συγκυρία και κυρίως αν απελευθερωθούν οι δημιουργικοί άνθρωποι, πολλές πόλεις μπορούν να αλλάξουν. Έπιασα τον εαυτό μου να στέκεται με δέος απέναντι σε όψεις όλων αυτών των πόλεων, σε θραύσματα και σπαράγματα ιστορικών διαδρομών, αστικής ανάπτυξης και πηγαίου, λαϊκού αισθητηρίου. Δύσκολα μπορώ να φανταστώ την ανάταξη της χώρας χωρίς τον επανασχεδιασμό των ιστορικών πόλεών της. Η αστική αναδιάταξη της χώρας πρέπει να είναι το νέο συνεκτικό εθνικό όραμα.

Από τη δεκαετία του '60, από τότε δηλαδή που είχα τις πρώτες εικόνες της Ελλάδας, η παραγωγή σκέψης πάνω στο μέλλον των πόλεων έχει αλλάξει τον τρόπο που προσδοκούμε την ανάπτυξη. Οι ελληνικές πόλεις, όλες ανεξαιρέτως, έχουν ένα ιστορικό αποτύπωμα αλλά και μία

θέση στην αυριανή Ελλάδα. Είναι συγκινητικό το απόθεμα αυτής της αστικής διαδρομής, της τεράστιας επένδυσης κεφαλαίου, κόπου και μόχθου, το ανάγλυφο του υλικού πολιτισμού και η άυλη παρακαταθήκη από διαφορετικές παραδόσεις. Όπου και αν ταξιδέψα, διαπίστωσα πως ένα σημαντικό ποσοστό του πρόσφατου πολιτισμού των Ελλήνων είναι παραμελημένο. Υπάρχει ανάγκη για ένα νέο βλέμμα, συνεκτικό, ενωτικό, προσανατολισμένο στο μέλλον και στην ευτυχία.

Σε αυτό το βιβλίο επέλεξα να καταθέσω μερικά σύντομα, προσωπικά και ιμπρεσιονιστικά κείμενα για 24 πόλεις. Η επιλογή βασίζεται απλώς και μόνο στην εμπειρία μιας πρόσφατης επίσκεψης. Σκοπίμως απουσιάζει η Θεσσαλονίκη, που από μόνη της είναι μία «ήπειρος», ένας κόσμος ολόκληρος. Παρομοίως, λείπει και ο Πειραιάς όπως και πολλές και σημαντικές πόλεις, καθώς σκοπός αυτού του βιβλίου δεν είναι η εγκυκλοπαιδική καταγραφή, αλλά η ενδεικτική και απολύτως υποκειμενική παράθεση παραδειγμάτων που ενισχύουν την κεντρική θέση αυτής της συλλογής σκέψεων, παρατηρήσεων και φωτογραφιών για την αστική αναγέννηση της Ελλάδας. Είναι μια ιμπρεσιονιστική συλλογή, μια υποκειμενική εμμονή, μια αυθαίρετη πρόταση. Ιδανικά, αυτός ο τόμος θα συμπληρωνόταν με έναν δεύτερο, που θα κάλυπτε έναν ισοδύναμο αριθμό πόλεων και θα αντιστάθμιζε το κενό που αφήνει η απουσία από το βιβλίο αυτό αστικών κέντρων που έχουν κεντρική θέση στην εθνική διαδρομή. Ήδη, εξορμήσεις έχουν αρχίσει και θα συνεχίζονται στην ενότητα που, εδώ, συμπτωματικά απουσιάζει και που περιλαμβάνει, ενδεικτικά, τις πόλεις: Αίγιο, Αργίνιο, Αλεξανδρούπολη, Άργος, Αργοστόλι, Βαθύ, Βέροια, Γιαννιτσά, Γρεβενά, Θήβα, Έδεσσα, Καβάλα, Κέρκυρα, Κιλκίς, Κοζάνη, Κως, Μεσολόγγι, Νάουσα, Ναύπλιο, Πρέβεζα, Πτολεμαΐδα, Πύργος, Ρέθυμνο, Σέρρες, Σπάρτη, Χαλκίδα, Χανιά, Χίος...

*Η μεγάλη αγάπη για τις ελληνικές πόλεις είναι κεντρική
στη θεώρησή μου για τον κόσμο, το αύριο, την Ιστορία
και τους ανθρώπους που έζησαν, ζουν και θα ζήσουν.
Το ταξίδι συνεχίζεται...*

Το βιβλίο αυτό γεννήθηκε ως ανάγκη και ως επιθυμία. Από το 2016 άρχισα συστηματικά να περιηγούμαι στο σώμα της ηπειρωτικής Ελλάδας. Ήταν η ηπειρωτική χώρα αυτή που μου τραβούσε ιδιαίτερα το ενδιαφέρον, ιδίως οι πόλεις που δεν ήταν απολύτως ή καθόλου τουριστικές. Βεβαίως, το βλέμμα μου αγκάλιαζε το σύνολο της χώρας από την Κρήτη ως τη Μακεδονία και από τη Θράκη ως τα Επτάνησα, αλλά η ανάγκη μου ήταν να περιεργαστώ το αστικό απόθεμα, που ένιωθα ότι ήταν παραμελημένο, αγνοημένο, υποτιμημένο και σε απόσυρση.

Η μεγάλη μου επιθυμία οριζόταν από αυτό που έβλεπα όλα αυτά τα χρόνια, σε όλη την Ελλάδα. Έναν ανεκμετάλλετο πλούτο, θραύσματα αστικού πολιτισμού που έμοιαζαν με λάφυρα αφημένα, μια αχανής και ακανόνιστη παρακαταθήκη που ζητούσε ένα νέο βλέμμα.

Σε αυτό το βιβλίο επέλεξα να καταθέσω μερικά σύντομα, προσωπικά και ιμπρεσιονιστικά κείμενα για 24 πόλεις. Η επιλογή βασίζεται απλώς και μόνο στην εμπειρία μιας πρόσφατης επίσκεψης. Σκοπίμως απουσιάζει η Θεσσαλονίκη, που από μόνη της είναι μία «ήπειρος», ένας κόσμος ολόκληρος. Παρομοίως, λείπει και ο Πειραιάς όπως και πολλές και σημαντικές πόλεις, καθώς σκοπός αυτού του βιβλίου δεν είναι η εγκυκλοπαιδική καταγραφή αλλά η ενδεικτική και απολύτως υποκειμενική παράθεση παραδειγμάτων που ενισχύουν την κεντρική θέση αυτής της συλλογής σκέψεων, παρατηρήσεων και φωτογραφιών για την αστική αναγέννηση της Ελλάδας.

Η μεγάλη αγάπη για τις ελληνικές πόλεις είναι κεντρική στη θεώρησή μου για τον κόσμο, το αύριο, την Ιστορία και τους ανθρώπους που έζησαν, ζουν και θα ζήσουν. Το ταξίδι συνεχίζεται...

ISBN:978-618-03-2138-8

9 786180 321388

ΒΟΗΘ. ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ 82138